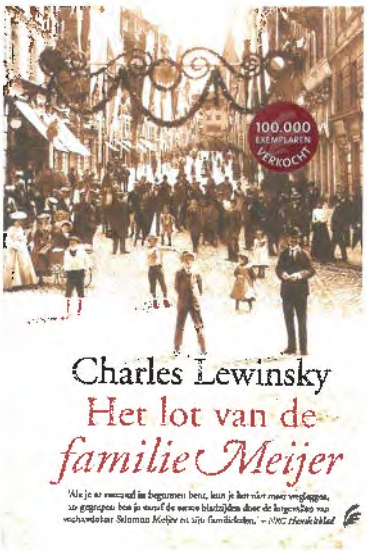
CHARLES LEWINSKY. *HET LOT VAN DE FAMILIE MEIJER.*
(SIGNATUUR: UTRECHT 2007) 667 BLZ., PRIJS € 19,95.

Een roman over een joodse familie in Zwitserland. Eigenlijk is het toeval dat de roman in Zwitserland speelt, al is de schrijver Zwitser, want het boek is vooral een roman over het lot van het jodendom in continentaal Europa in de periode 1871-1945. Dat de familie voor het grootste deel in Zwitserland woonde, zorgt er wel voor dat er verhoudingsgewijs veel overlevenden zijn en dat er sprake is van een open einde, in de zin dat er nog sprake is van een toekomst.
Waarom is dit boek een *bestseller* geworden? Het interessante is het pan-Europese karakter van het boek. Het beschrijft een wereld van voor het IJzeren Gordijn. Waarschijnlijk was er toen meer sprake van een in cultureel opzicht verenigd Europa dan nu. Verder is *Het lot van de familie Meijer* in literair opzicht goed geschreven. De dialogen zijn geestig, komen authentiek over en de menselijke zwakheden komen ruim aan bod. Burgerlijk geroddel verkoopt altijd goed zou je oneerbiedig kunnen zeggen. Wat ik mis is een notenapparaat en een paar kaarten van het veranderende Europa in deze periode. Maar het is ook geen wetenschappelijke editie maar een historische roman met een joodse achtergrond. De verklarende woordenlijst is nuttig, maar onvolledig.
Verhaaltechnisch is de figuur van oom Melnitz, alias de 'wandelende jood', symbool voor het altijd terugkerend antisemitisme, het meest aansprekend. Hij is als een doos van Pandora, een commentator met - ongewenste - scherpe observaties en historisch besef, die aan het geweten van de hoofdpersonen blijft knagen, vooral als ze denken dat het goed gaat en niemand ze meer als jood zal herkennen. Dat historisch besef moet de lezer dan al wel hebben, want er wordt veel verwezen naar historische gebeurtenissen die bekend worden verondersteld.
Antisemitisme heeft twee gedaanten. De ene is zuiver xenofoob, de tweede is de angst voor culturele en religieuze onafhankelijkheid (bijvoorbeeld van het christendom of de islam) ofwel het anti-judaisme. Door de eeuwen heen is de eerste, vaak economisch gemotiveerde vorm, in tijden van oorlog en tegenspoed vaak misbruikt door de samenwerkende religieuze en wereldlijke autoriteiten. Toen er na de Franse revolutie in grote delen van Europa een scheiding tussen kerk en staat ontstond, kon de joodse emancipatie pas werkelijk van de grond komen. Dit leidde echter ook tot een veranderende en verminderende religiositeit van joodse zijde, het ontstaan van ondermeer de liberale gemeente en de opkomst van het socialisme en het zionisme. Dit werden wederom bronnen van antisemitisme. Ik lijk oom Melnitz wel!

Dirk Erdman

CITROEN, D. EN MENDEL, R. *EEN VERHAAL UIT DUIZENDEN, KLEINKINDEREN OVER DE ERFENIS VAN DE SHOAH.*
(BOOM/INTERART: AMSTERDAM, 2009), 152 BLZ., PRIJS € 19,50.

In *Een verhaal uit duizenden* worden negen verhalen van Nederlands joodse overlevenden van de Holocaust beschreven en van commentaar voorzien door hun kleinkinderen. De grootouders zijn stuk voor stuk fascinerende persoonlijkheden die veelal zakelijk hun leven beschrijven tijdens de oorlog. Over het algemeen waren ze kind of puber toen de Duitsers Nederland binnenvielen. Een aantal grootouders vertelt over familieleden die zichzelf na de inval onmiddellijk van het leven beroofden. Het was volstrekt duidelijk dat er vreselijke gebeurtenissen aan zaten te komen, maar het klinische vergassen had niemand van te voren bedacht. Het verbijsterende trauma van een concentratiekamp was dat eenieder voor zich als een 'dier' moest proberen te overleven. Vervolgens kwamen de overlevenden er aan het einde van de oorlog achter dat hun hele familie vaak in haar geheel was omgekomen en het leven van voor de oorlog voor altijd voorbij was. Leny Bocken-Velleman vertelt bijvoorbeeld dat ze nooit

met iemand over haar jeugd kon praten omdat niemand meer leefde in de buurt waar ze gewoond had.
's Nachts, als ik niet kan slapen, ga ik hardop de namen lezen van mijn vermoorde broertje, ouders, ooms, tantes, neefjes en nichtjes. Zo val ik in slaap.'
De houding van de grootouders jegens hun eigen kinderen was meestal die van 'er niet te veel over praten en probeer iets van je leven te maken'. Jaap van Meekren, de bekende journalist, voedde zijn kinderen wel op als moffenhaters die 's avonds de uitgegraven ligkuilen op het Noordzeestrand van Duitsers die op vakantie waren moesten kapot trappen. Uiteindelijk kocht de familie Van Meekren een huisje in de bossen om de Duitsers te ontlopen.
Nu de overlevenden oud zijn geworden is de tijd gekomen om hun verhaal te vertellen. Hun kleinkinderen zijn al jonge volwassenen en zij vormen in het boek de verbinding met het heden. Zij vertellen wat de gevolgen op het gezinsleven zijn geweest als een grootouder in een kamp heeft gezeten of ondergedoken is geweest.
Op initiatief van de Amerikaanse filmregisseur Steven Spielberg hebben overlevenden van de Holocaust in de jaren negentig wereldwijd hun levensverhaal op film vastgelegd. In Nederland namen duizend getuigen van de Tweede Wereldoorlog deel aan dit project. *Een verhaal uit duizenden* is uit dit project samengesteld. Achterin het boekje zit een dvd waarop de negen overlevenden hun verhaal vertellen. Dat is ideaal bronmateriaal om in de klas te laten zien: één verhaal duurt ongeveer tien minuten en persoonlijk vond ik ze veel meer indruk maken dan de corresponderende teksten in het boek.

Joke Noordstrand

MARTIN BOSSENBOEK, REINIER DEINUM E.A. (RED), *HET GEHEUGEN VAN NEDERLAND. DE TWINTIGSTE EEUW IN 101 MARKANTE BEELDEN.*
(BERT BAKKER/KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK/HET GEHEUGEN VAN NEDERLAND: AMSTERDAM/DEN HAAG 2006), 220 BLZ., PRIJS € 19,95.

Op het omslag staat een foto van de watersnoodramp in 1953 waarbij een groep mannen zandzakken staat te vullen. In die groep staat een man in een keurig donker pak en de rest is in werkkleding. Sommige arbeiders hebben een sigaret in de mond, waaruit je mag afleiden dat de situatie ontspannen is. De zee is een schuimende modderpoel en er is nergens mechanische apparatuur te zien. Huizen en molens staan nog aan de dijk, iets wat je na de Deltawerken niet meer zult aantreffen. Kortom een prachtig tijdsbeeld.
Het geheugen van Nederland staat vol met herkenbare beelden uit het verleden, prettig chronologisch geordend van 1900 tot 2000. De redactie heeft geprobeerd om met minder bekende beelden opvallende ontwikkelingen, of bijzonderde gebeurtenissen te memoreren.
In eerste instantie vraag je jezelf af wat de toegevoegde waarde van het boek is, behalve dat het een deel van de collectie van de gelijknamige website laat zien. Niets is immers eenvoudiger dan de website www.geheugenvannederland.nl aan te klikken en zelf op zoek te gaan naar interessante afbeeldingen die ook daar goed gerubriceerd zijn. De toegevoegde waarde van de papieren uitgave zit in de beschrijvingen die gemaakt zijn door de medewerkers van de KB. Zoals die bij de foto van het standbeeld van Naatje op de Dam uit 1910: 'Dat is naatje', is een echt Amsterdamse uitdrukking voor 'Dat is waardeloos, klote'. Naatje was vroeger ook een gewone meisjesnaam, afgeleid van Catherina. De bekendste Naatje is Naatje van de Dam, het nationaal monument dat van 1856 tot 1914 op het bekendste plein van Nederland te vinden was. Al snel na de oprichting noemden de Amsterdammers het beeld liefkozend en spottend Naatje Eendracht, later gewoon Naatje.'
Vervolgens wordt verteld waarom en hoe het beeld is gemaakt (ter herinnering aan de Tiendaagse Veldtocht